

s svojim neločljivim drugom dr. Korošcem pri ministru Clam-Martinicu, s katerim je govoril o jugoslovanskem vprašanju. Dokazoval mu je, da je sedaj zadnji trenotek, če hoče vlada to vprašanje rešiti v avstrijskem smislu. Pri tej priliki je povedal grofu tudi sledeče: Ekscelenca, največja politična misel na našem (avstrijskem) jugu je bila velesrbska ideja. To smo si dolžni priznati. Če pustite jugoslovansko vprašanje odprto in nerešeno, se prej ali slej, morda šele čez deset let, enkrat pa gotovo, to gibanje zopet pojavi, toda jačje in nevarnejše. — Dr. Krek ni bil nikdar srbofil, toda bil je dovolj širokega obzorja, da je kot Avstrijec spoznal nevarnost, ki preti monarhiji, ako bo še nadalje zanemarjala jugoslovansko vprašanje. Bil pa je tudi dovolj odkrit, da je to svojo misel povedal ne samo Clam-Martinicu, marveč še drugje.“

Leta 1917. je objavil dr. Krek v katoliški reviji „Süddeutsche Monatshefte“ članek pod naslovom „Die Habsburger Monarchie und südslavische Frage“. „Slovenec“ ga je v citirani številki ponatisnil v slovenskem prevodu. V tem članku se zavzema dr. Krek za realizem na temelju hrvatskega državnega prava, ter pravi: „Zveza slovenskih dežel s Hrvatsko temelji zgodovinsko na bratski solidarnosti, ki se je kazala posebno v bojih v Turki in katera je izražena tudi v raznih pogodbah in konfederacijah (n. pr. leta 1620.). To je bilo slovesno potrjeno v hrvatski programatični sankciji, kjer je rečeno, da ima na Hrvatskem samo tisti Habsburžan pravico dednega nasledstva, ki vlada obenem na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Četudi po državah ločeni, so vendar Slovenci in Hrvati živeli vedno v živahnih kulturnih ter gospodarskih odnošajih, ki so krepili v ljudskih masah zavest edinstva slovensko-hrvatskega naroda ter razvili v njih srcih idejo državnega zedinjenja kot prvi pogoj za narodni obstanek. Uresničenju hrvatske državne ideje bi ne sledilo le združenje v monarhiji živečih Jugoslovanov, temveč tudi njihova državna samostojnost. Ne dotikamo se pri tem“, pravi dr. Krek, „usode Srbije in Črne gore, čeprav moramo brez ovinkov priznati, da vsebuje državna hrvatska ideja dovolj prostora tudi za rešitev tega vprašanja na temelju narodnega edinstva Srbov, Hrvatov in Slovencev.“

Mislím, da je bil dr. Krek v tem članku dovolj jasen in da je s tem zadosti pojasnjen slovenski in slovensko-jugoslovanski narodni program, kakor ga je sam razumeval in za njegovo ustvaritev tudi delal.

Da glede zadnjih konsekvenc v vodilnih slovenskih političnih glavah prav do zloma Avstrije ni bilo prave jasnosti in zadostnega poguma, dokazuje med številnimi drugimi tudi ta okolnost, da je bil na primer načelnik Jugoslovanskega kluba v dunajskem parlamentu dr. Anton Korošec še dne 19. oktobra 1918., torej komaj nekaj dni pred odcepom Slovencev od Avstrije, pri ministrskem predsedniku baronu Hussareku, kjer je protestiral proti preložitvi frontnih čet na jugoslovansko ozemlje, ker bi prišlo s tem na Kranjsko 150 tisoč mož avstrijske vojske. Ob tej priliki je posredoval tudi za pomilostitev obtoženih avstrijskih mornarjev, ki so se bili uprli v Boki Kotorski (glej tudi „Slovenca“ št. 242. z dne 21. oktobra 1918.). A. Prepeluh. — (Konec prih.)

Mile Budak: Na ponorima. Roman. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1932. 317 str.

Budak se je prvič uveljavil s knjigo „Pod gorom“ (M. H., 1930). To je zbirka močnih in neposredno danih novel iz njegove rodne Like, ki ji je dal

po Budisavljeviću malodane edini zgoščen umetniški izraz. Tudi kasneje, ko se je oglašal v revijah, je ustvarjal prepričevalne podobe te zemlje; tako je bila n. pr. lanskega leta povest „Čiji je Velebit“ jako pohvalno sprejeta. Tu je bil tedaj Budak v svojem elementu. Žal, pa tega nikakor ne morem ponoviti ob pričujočem romanu, ki je drugi del široko zamišljene trilogije. Jasno je namreč, da se je pisec lotil snovi, ki se mu ne prilega. Budak, kmetiški otrok Like, je zagrabil problematiko mesta mehanično, tu pa tam domala primitivno, in to kljub poznavanju in studiju gradiva, kar delo nedvomno izpričuje; ali avtor na Zagreb in njegove probleme le gleda, da bi jih pa prečuvstvoval, več, osebno, intimno preživel do bolečine in krika — kar je bilo pri tem očitno tendenčnem spisu tembolj neizogibno —, o tem nas nikakor ni mogel prepričati.

Zaradi tega ustvarjalno neplodnega pisateljevega odnosa do njegove snovi „Na ponorima“ ni organska umetniška tvorba. In najsi je sicer vnanja arhitektonika zasnovana dokaj spretno, avtor vendar v večini primerov ni umel dati ne dejanju notranje dinamike ne osebam samostojne življenjske sile in psihološke verjetnosti. Tisti podtalni ogenj ustvarjanja, katerega nedostatnost je pač nujnost pisateljeve že omenjene nepripravljenosti za pisanje te vrste, ni prežal ne značajev ne dogodkov. Tako je dojem scen hladen in nenaraven, konflikti bolujejo na intelektualizmu in prisiljenosti. Prava, vélika umetnina pa poje, govori, udari sama, ne da bi biló slišati škripanja piščevega peresa in čutiti njegov umski napor. Zavaljo tega je ostal ta roman brez živega mesa in krvi, je samó golo ogrodje racionalistične konstrukcije, ki je posledica nezadostne emocionalne osnove.

V glavnem razbiramo štiri elemente, ki tvorijo pripovedno in idejno osišče dela: prvič, antiteza med mestom in selom, kjer je prvi faktor negativum in drugi pozitivum; drugič, tujsko zagrebško parazitstvo; tretjič, domače parazitstvo, solidarno s prejšnjim; in četrtič, borba domačega človeka. Osebe so razporejene skoroda simbolično v skladu s to shemo. Pri tem pa Budak zaradi zgoraj navedenih napak ni prikazal vzročnih zvez med posameznimi činitelji, teh ni umetniško zvaril. Najpozitivnejši lik je prosjak in kmet Blažević; ne glede na dejstvo, da je v dejanje nasilno vnesen zgolj kot nositelj neke ideje, je Budak utemeljil njegovo razmerje do drugega pozitivnega lika, do Zlate, ki pa je pretegnila in vzela temu značaju docela vsako resničnost in plastičnost, popolnoma neprepričevalno. Kakor ni enovita ta stran, tako manjka zveznosti tudi njenemu negativnemu polu. Vzajemnost Wetterja, Dujmovičke in Stefanovića je neizdelana in dasi je v realnem stanju stvari gotovo v neki meri takó, so vse te negativne osebe v okviru romana izpadle izmaličeno in nedopustno tendenčno. Kajpada ni nič bolj življenjski tudi odnos obeh nasprotnih skupin. Umevno je potemtakem, da padajo posamezni obrazi iz predstavniške vloge, ki jim jo je pisatelj namenil, v epizodičnost, ne žive v dejanju, marveč se kre-tajo po piščevi volji ko mrtve šahovske figure; dejanje sámó pa je spet kljub premočrtnosti in navzlic silno dramatičnem zasnutku nekako razbito, opotekavo in neprodirno.

Jačji prizori so pogovor med Zlato in Wetterjem (V. poglavje), jetnišnica, zaključne strani in še nekaj manjših odlomkov. Vendar pa ti drobci ponesrečenega romana ne morejo rešiti.

Ivo Brnčić.